

פרק א / הבריא

מרחב
תנ"ך

ישיבת
אמי"ת
אלירז
פ"ת

חומש בראשית

מיקום פרק א בפרקי חומש בראשית

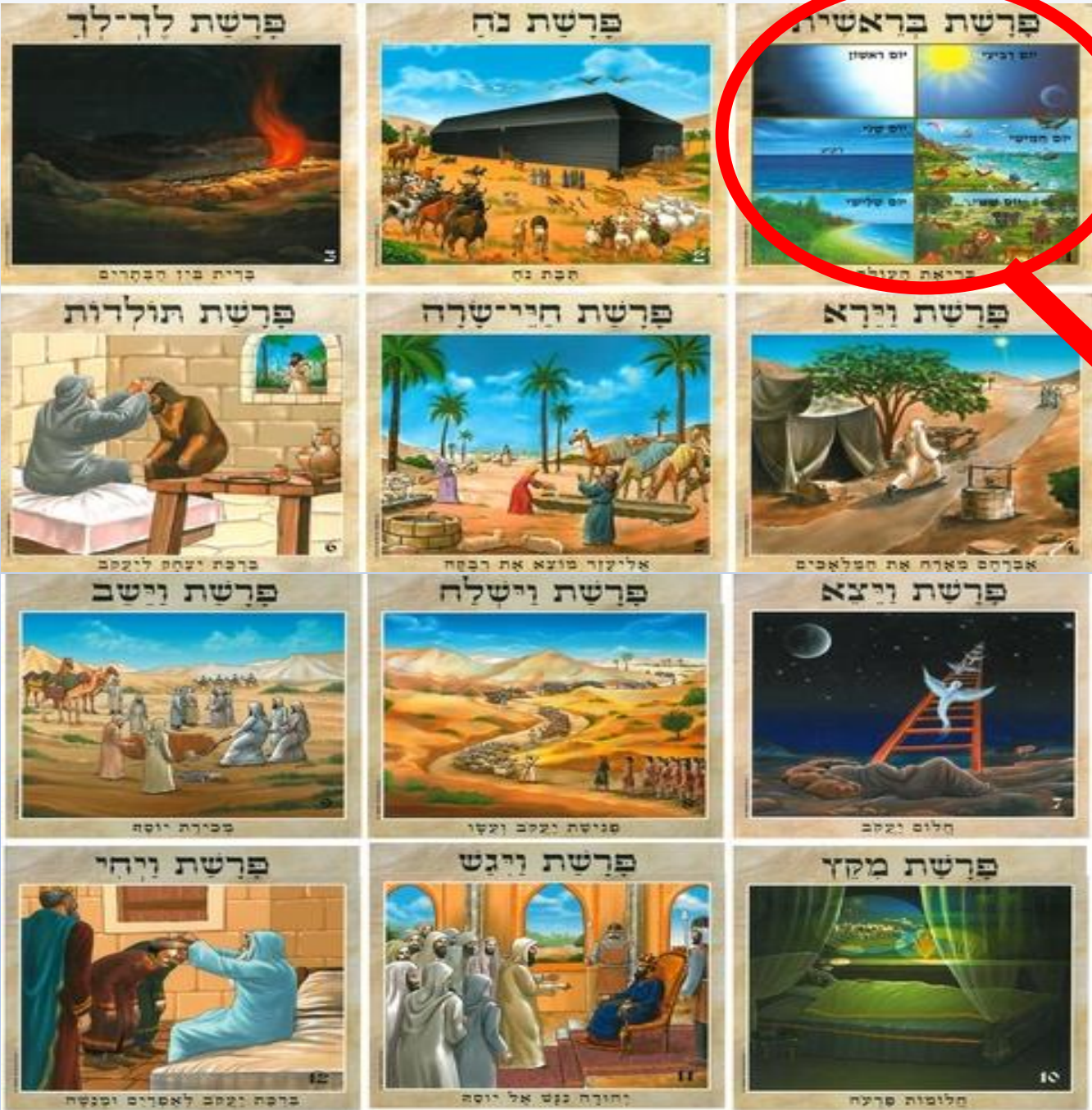
פרקי
יוסף ואחיו
(לז-ג)

פרקי
יעקב
(כז-לו)

פרקי
יצחק
(כא-כו)

פרקי
אברהם
(יב-כה)

פרקי הבריאה
ותחילת
האנושות
(א-יא)

מיקום
פרק א
בפרשות
חומש
בראשית

פרק א / ביטויים החוזרים בבריאה

ויברא
אלהים

ויברך
אלהים

ויעש
אלקים

ויקרא
אלקים

ויהי כן

ויאמר אלקים
יהי . . . ויהי . . .

וירא אלקים
כי טוב

ויהי ערב
ויהי בקר יום . . .

תמצית הפרק

בפרקנו מתואר סדר הבריאה, במשך ששה ימים. בתחילה, כל העולם היה מים, חשכה גדולה ושיממון. רק רוח-אלהים הייתה מנשבת על פני המים.

מעשה יום ראשון כמו שאדם מדליק אור בחשך כדי להתחיל לסדר את 'הבלאגן' שבחדרו, כך ה' הבדיל אור מחושך (לא ברור האם אור זה הוא אור השמש או אור אחד מהמאורות, או אור אחר) ומתחיל לאחר מכן במלאכת הבריאה.

מעשה יום שני ה' עשה הפרדה בתוך המים. רקיע חצה את המים באופן כזה שחלק מהמים נשארו על הארץ (מי האוקיינוסים, הימים והנהרות) וחלק מהמים עלה מעל לרקיע.

מעשה יום שלישי. שלב א: השלמת מעשה יום שני. ה' עשה הפרדה בתוך המים שבארץ. כל המים הלכו לצד אחד, כך שבצד השני נתגלתה יבשה. שלב ב: הצומח גדל על היבשה.

מעשה יום רביעי המאורות: השמש הירח והכוכבים. מטרת בריאתם היא הן להאיר, לתחם את גבולות היום והלילה, לשמש לקביעת לוח השנה.

מעשה יום חמישי בריאת שרץ המים, בריאת התנינים גדולים (לא ברור מה הם, קרוקודילים, או הלווייתנים, או משהו אחר) עופות

מעשה יום השישי שלב א: חיות ובהמות, שרץ האדמה. שלב ב: בריאת האדם בצלם אלהים, תפקידו לשלוט על בעלי החיים, עליו לפרות ולרבות

פתיחה ורקע למעשה הבריאה (א-ב)

“ורוח אלהים מרחפת על פני המים”

פס' א / פתיחה חגיגית המתארת את מה שיקרה בפרק

בְּרֵאשִׁית (=בראשית הזמן, בימים הרחוקים ביותר)

בָּרָא אֱלֹהִים (יַעַר אֱלֹהִים יֵשׁ מֵאֵין) אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ (כל מה שמתחת השמים)

פס' ב / ריקנות הבריאה לפני מלאכת ששת הימים

וְהָאָרֶץ הִיְתָה תִּהְיוּ וּבִהְיוּ ("תהו ובהו" – החלק התחתון – הארץ, היה במצב של שממה וריקנות).

וְחֹשֶׁךְ עַל-פְּנֵי תְהוֹם ("תהום" = מקום של מים רבים, אוקיינוסים וימים, כלומר היה חושך

על-פני המים, על פני הים שכיסה את פני כל היבשה)

(אבל, למרות התהו ובהו:)

וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל-פְּנֵי הַמַּיִם (=מנשבת, מתנועעת)

(אלהים הוא מקור האור ומקור החיים והסדר שיבואו בהמשך)

מעשה יום אחד (ג-ה)

אור

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים: יְהִי אֹר

אמירה, ציווי (ג)

וַיְהִי-אֹר

ביצוע

(נעשה כציווי ה')

וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאֹר כִּי-טוֹב

ראייה (ד)

(ראה שטוב לבריות להאיר להם)

וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ

(שניהם משמשים זה אחרי זה, האור לא מבטל את החושך)

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאֹר: "יוֹם",

קריאה (ה)

וַלַּחֹשֶׁךְ קָרָא: "לַיְלָה".

וַיְהִי עֶרֶב (=לילה) וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד

חתימה

מעשה יום שני (ו-ח)

רקיע המפריד בין מים למים

אמירה, ציווי (ו)

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים:

יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם (יעלה מתוך אמצע עובי המים משטח מאוזן שיעלה את המים כלפי מעלה)

וַיְהִי (הרקיע) מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לַמַּיִם (המשטח יתקמר בצורת כיפה והרים את המים למעלה והתקבע במקומו במקום הנקרא שמים.

המים העליונים הם מעליו. לא ברור מה הם. אולי עננים אולי קרחונים בחלל.... בין הרקיע למים יש חלל שהוא האוויר הסובב את כדור הארץ)

ביצוע (ז)

וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרָקִיעַ

וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ (הכוונה למים המכסים את פני הארץ) וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ (אולי ענני השחקים)

וַיְהִי-כֵן (נהיה כך כי מאמרו של ה' הוא מעשה, יש פירושים נוספים)

קריאה (ח)

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמַיִם.

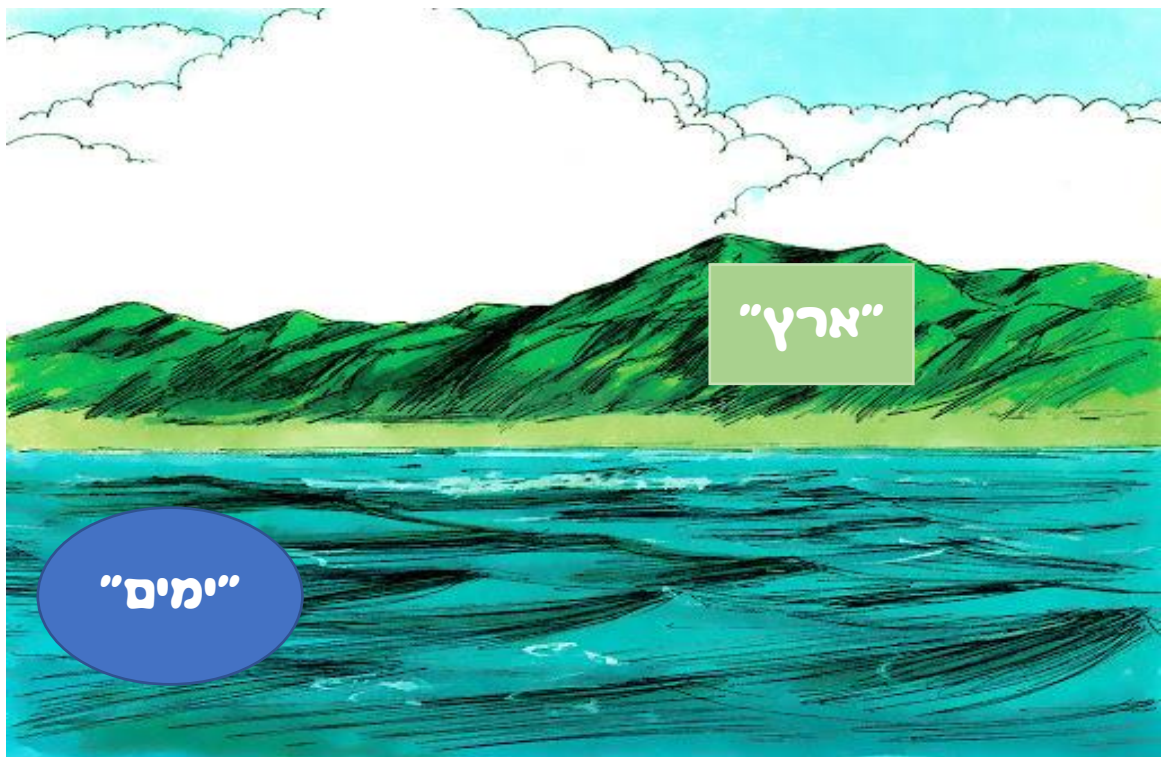
חתימה

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר, יוֹם שֵׁנִי.

מעשה יום שלישי (ט-יג)

מים ויבשה
נפרדים
לשני חלקים
+
צומח על היבשה

אמירה, ציווי (ט)

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים:

יִקְוּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם (=יאספו המים שכיסו את כל פני הארץ לאחר שהובדלו מהם המים אשר מעל לרקיע)

אֶל מָקוֹם אֶחָד (מקום מיוחד, מסוים) וַתֵּרָא הַיַּבֶּשֶׁה (כדי שתיראה היבשה)

ביצוע

וַיְהי-כֵן.

קריאה (י)

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַיַּבֶּשֶׁה אֶרֶץ ("ארץ" היא חלק מן הארץ (הכולל גם יבשה

וגם מים) אך כיוון שהחלק החשוב שבארץ הוא היבשה לכן קורא לו ארץ)

וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים (=ים בלשון רבים)

ראייה

וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי-טוֹב

המשך מעשה יום שלישי (פס' ט-יג)

1. ים-יבשה

2. צומח

אמירה, ציווי (ג)

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים:

תִּדְשֵׂא הָאָרֶץ דִּשָּׂא (=תתכסה הארץ כסות ירוקה ורעננה של צמחים, הנחלקים ל"עשב" ו"עץ"):

עֵשֶׂב מִזְרִיעַ זֶרַע (=צמחי בר וצמחי תרבות (חמשת מיני דגן, ירקות וכו'))

עֵץ פֶּרִי (כלומר: עצים אשר) עֹשֶׂה פֶּרִי לְמִינֹו (=למיניהם השונים)

אֲשֶׁר זָרְעוּ-בּוֹ (וכך העשב או העץ מתקיים): עַל-הָאָרֶץ

ביצוע

וַיְהִי-כֵן: הַכֹּלֵל: וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דִּשָּׂא (מרבדי צמחייה של עשב ועץ)

פירוט: עֵשֶׂב מִזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ (למיניו השונים), וְעֵץ עֹשֶׂה-פֶּרִי אֲשֶׁר זָרְעוּ בּוֹ לְמִינֵהוּ

ראייה (ד)

וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי-טוֹב (טוב לבריות, טוב לעולם).

חתימה

וַיְהִי עֶרֶב (=לילה) וַיְהִי בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי.

מעשה יום רביעי

מאורות

שמש - ירח - כוכבים

אמירה, ציווי (יד)

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים:

יְהִי מְאֹרֹת (עצמים מאירים) בְּרָקִיעַ (הנקרא) הַשָּׁמַיִם

הגדרת תפקידם (יד-טו)

1. לְהַבְדִּיל (כדי שיבדילו) בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה (להעניק אור ליממה כולה, אור מלא ביום ואור חלקי בלילה).
2. וַהֲיוּ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים (=ויהיו לסימני זמן לקביעת מועדים - מועדי השנה ותקופותיה, רמז לחגי ישראל הנקבעים על-פי המאורות)
4. וְלַיָּמִים וְשָׁנִים (קביעת הימים והשנים על-פי תנועת כדור הארץ ביחס לשמש)
5. וַהֲיוּ לְמְאֹרֹת בְּרָקִיעַ-הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ.

הביצוע

וַיְהִי-כֵן.

עשיית המאורות (טז)

וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת שְׁנֵי הַמָּאֲרֹת-הַגְּדֹלִים:

אֶת הַמָּאֹר-הַגָּדֹל (מבין המאורות הגדולים, והוא השמש) לַמַּמְשָׁלֹת הַיּוֹם (=למשול ביום, להאיר בו)

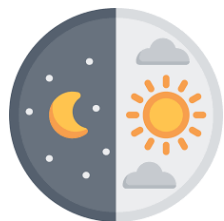

וְאֶת הַמָּאֹר-הַקָּטָן (=ירח) לַמַּמְשָׁלֹת הַלַּיְלָה (=למשול בלילה, להאיר בו)

וְאֶת הַכּוֹכָבִים (=כוכבי אור)

נתינתם ברקיע והגדרת תפקידם (יז-יח)

וַיֵּתֶן אַתֶּם אֱלֹהִים בְּרָקִיעַ (הנקרא) הַשָּׁמַיִם:

לְהָאִיר עַל-הָאָרֶץ, וְלִמְשֹׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, וּלְהַבְדִּיל בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ

וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי-טוֹב.

חתימה (יט)

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר, יוֹם רְבִיעִי.

מעשה יום חמישי (פס' כ-כג)

חיות המים
תנינים
עופות

אמירה, צווי (פס' כ)

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׂרְעוּ הַמַּיִם (=ירחשו, ינועו, ויתמלאו מקוואות המים בהרבה מאד):

שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה (=ריבוי של בעלי-חיים במים, כשמסתכלים על שרצי המים זה נראה כתנועה רוחשת ובלתי פוסקת)

וְעוֹף יַעֲוֹפֹף עַל הָאָרֶץ (כולל שרץ העופות, חרקים וכד') עַל פְּנֵי רְקִיעַ-הַשָּׁמַיִם (=רקיע שהוא השמים)

ביצוע (כא)

וַיִּבְרָא אֱלֹהִים:

אֶת הַתַּיִנִּים – הַגְּדִלִים (תַּיִנִּים: בעלי-חיים מימיים גדולים ומרשימים את האדם,
בא הכתוב לומר לך שבסך"כ הם ברואי אלהים ואין לראות בהם אלוהות מכל סוג שהוא
כמו שחשבו בימי קדם. "יש מפרשים: תנין = קרוקודיל, פירושם רבים נוספים)

וְאֵת כָּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׂת (=רומסת, הגוף כולו בקרקע, יש מפרשים שורצת)

אֲשֶׁר שָׂרְעוּ הַמַּיִם לְמִינָהֶם,

וְאֵת כָּל עוֹף – כָּנָף לְמִינָהּ:

ראייה כי טוב (כא)

וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב (=הנבראים אכן טובים, ומועילים לבריות)

ברכת אלהים על התרבות (פס' כב)

וַיְבָרֶךְ אֶתֶם אֱלֹהִים לֵאמֹר:

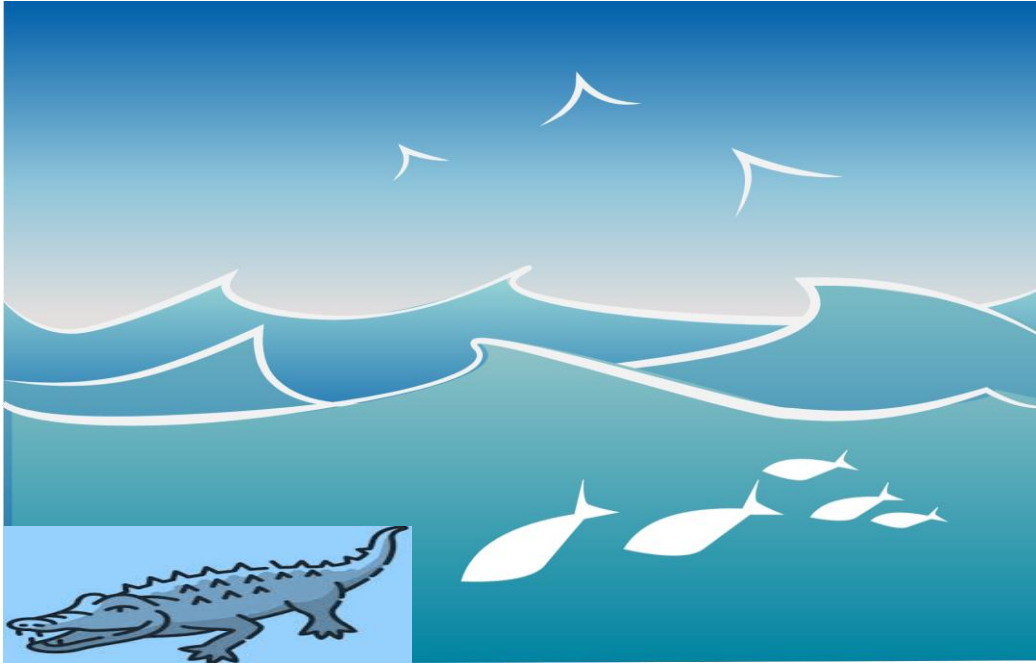
פְּרוּ וּרְבוּ. (גם ברכה וגם גזירה שעליהם לרבות, או אולי ה' כאן קובע שבטבעם הם יפרו וירבו) וּמָלְאוּ אֶת הַמַּיִם בַּיָּמִים

וְהָעוֹף יִרָב (=יתרבה) בָּאָרֶץ.

פס' כג. חתימה

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר, יוֹם חַמִּישִׁי

מעשה יום הששי (כד-לא)

1. חיות
2. בהמות
3. רמש האדמה
4. אדם זכר ונקבה

שלב א. בהמות, חיות, ורמש האדמה

אמירה, צווי (כד)

ויאמר אלהים:

תוצא הארץ נפש חיה למינה (=למיני מיניהם)

1. בהמה (בד"כ הכוונה לבע"ח המבויתים, צאן ובקר וכד')

2. ורמש (בע"ח קטנים או גדולים הנראים כרומסים את הארץ בהליכתם משום שרגליהם קצרות או שהולכים על גחון)

3. וחייתו (=וחית) ארץ למינה (חיה - הכוונה בדרך-כלל לבע"ח פראיים)

ויהי כן

ביצוע (כה)

ויעש אלהים: 3. את חית-הארץ למינה 1. ואת הבהמה למינה 2. ואת כל רמש-האדמה למינהו

ראייה כי-טוב (כה)

וירא אלהים כי-טוב (הערה: מה שנאמר בהמשך "וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד" הכוונה כנראה לכלל הבריאה ולאן בהכרח למעשה יום הששי).

המשך מעשה יום הששי (כו-לא)

שלב ב. בריאת האדם

צורת עשיית האדם (כו)

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים:

נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדִמוֹתֵנוּ: (=פירושים רבים ניתנו למילים אלו: נביא שני פירושים:

רש"י: "בצלמנו" = בדפוס שלנו, בתבנית שלנו, בניגוד לשאר הבריאה שנבראה רק ע"י אמירתו של אלהים. האדם נברא ממש בעבודת ידיים "כדמותנו" = כמו ברואי מעלה מבחינת בינה ושכל.

ייעוד האדם (כו)

וַיִּרְדּוּ: (=ימשלו וישלטו)

1. בְּדַגַּת-הַיָּם

2. וּבַעֲוֹף-הַשָּׁמַיִם

3. וּבְבִהֵמָה וּבְכָל-הָאָרֶץ

4. וּבְכָל הָרֶמֶשׂ הָרֶמֶשׂ עַל הָאָרֶץ.

ביצוע - בריאת האדם (כז)

וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ, בְּצֶלֶם-אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ, זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם.

פס' כח. ברכת אלהים לאדם והגדרת ייעודו

וַיְבָרֶךְ אֶתְּם אֱלֹהִים, וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים:

1. פָּרוּ וּרְבוּ (=להעמיד צאצאים)

2. וּמָלְאוּ אֶת הָאָרֶץ (גם ברכה שהעולם יתמלא מהם, וגם ברכה שיתפשטו בארץ ולא ישבו במקום אחד)

3. וּכְבִּשָּׁהּ (=למשול בנבראים וכן לשלוט בחומרי הטבע)

4. וַרְדּוּ (=לשלוט בחיות כדי שימשו אתכם לעורך עבודתכם וכד')

בְּדִגַּת-הַיָּם וּבְעוֹף-הַשָּׁמַיִם, וּבְכָל חַיָּה הָרֹמֶשֶׁת עַל הָאָרֶץ.

פס' כט. מקור מזונו של האדם

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים: הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם:

אֶת כָּל עֵשֶׂב זֶרַע-זֶרַע אֲשֶׁר עַל פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ,

וְאֶת כָּל-הָעֵץ אֲשֶׁר בּוֹ פְּרִי-עֵץ זֶרַע-זֶרַע,

לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכֶלָה (=למאכל)

פס' ל. מקור מזונם של בעלי החיים

וּלְכָל חַיַּת-הָאָרֶץ

וּלְכָל עוֹף-הַשָּׁמַיִם

וּלְכָל רֹמֵשׁ עַל-הָאָרֶץ

אֲשֶׁר בּוֹ נֶפֶשׁ-חַיָּה

אֶת כָּל יֶרֶק-עֵשֶׂב לְאֹכֶלָה,

וַיְהִי-כֵן.

משפט סיום על יום הששי ועל כלל הבריאה (פס' לא)

וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה

וַהֲנִיחַ—טוֹב מְאֹד

(המילה "מאד" מדגישה שהסדר מתוקן מאד,

יש הרמוניה מושלמת בין פרטי הבריאה וכד')

וַיְהִי—עֶרֶב וַיְהִי—בֹקֶר יוֹם הַשְּׁשִׁי

יום השביעי: ברכתו וקידושו (פרק ב, א-ג)

א וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל עֲבָאָם (משרתיהם, ברואי מעלה ומטה בארץ ובשמיים)

ב וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה

וַיִּשְׁבֹּת (נמנע מעשייה) בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְכָל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה:

ג וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי, וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ (ברכה של מעלה רוחנית, קדושה)

כִּי בּוֹ שָׁבַת מְכָל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת

הערות:

1. פסוקים אלו מופיעים אמנם בפרק ב (חלוקת הפרקים אינה חלוקה יהודית, היא חלוקה מאוחרת בימי הבניים שעשתה בידי גויים...) אך לפי חלוקת המסורה היהודית פסוקים אלו שייכים לפסוקי הבריאה, לכן הוכנסו כאן במעגת של פרק א.
2. עניין שהמילה שבת לא כתובה כאן במפורש, רק רמוזה במילה "וישבת".

שמחה פרידמן

6:22

הרש"י הרחשון

בראשית. אמר רבי יצחק:

לא היה צריך להתחיל את התורה אלא
מ"החודש הזה לכם", שהיה מצוה ראשונה
שנצטוו ישראל. ומה טעם פתח בראשית?
מטעם: "כח מעשיו הגדול לעמו
לתת להם נחלת גוים".

שאם יאמרו אומות העולם לישראל:
לסטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גוים!
הם אומרים להם: כל הארץ של
הקדוש ברוך הוא היא, הוא בראה
ונתנה לאשר ישר בעיניו.
ברצונו נתנה להם
וברצונו נטלה מהם
ונתנה לנו:

מסרת הציור להמחיש את העניין
ואין כוונה לתאר את דמות הרש"י

שמחה פרידמן
Simche